

Barndomens Änglasjön (av Eskil Ström)

På Änglasjön i Hångers by föddes jag och min tvillingbror Gösta den 25 mars 1924. Det lär ha varit en sen vår det året, för barnmorskan hämtades med häst och släde har det berättats. Stugan på Änglasjön byggdes 1917 och Mor Anna, Far Robert och den nyfödde sonen Åke flyttade in i den samma år. I det hus som stod där tidigare var såväl Far som samtliga hans fem syskon födda, fastän de senare alla kom att bo på granngården Strömsholm. Den nya stugan på Änglasjön hade ett rum och kök, vilket var standard för torpstugorna. Dessutom fanns en vindskammare, avsedd som drängkammare och en källare med ingång på baksidan genom en sluttande dörr.

Ett torparjordbruk

Änglasjön var det största torpet i Hånger med ca 10 ha åker och 5 ha hagmark. Större delen av åkerarealen hade en jordmån av lätt sandjord och lämpade sig bäst för odling av potatis och råg. Sandjorden torkade snabbt ur och var ytterst beroende av regelbunden påfyllning av fukt genom himlens fönster. Bakom beteshagen (på Utemossen) och på ett par andra tegar var jordmånen något tyngre och mera mullblandad, och där odlades klöver, timotej och andra grössorter. Efter några års vallodling såddes havre ett eller två år och sedan vall igen. Det var svårt att med harvens hjälp hålla ogräset borta från havren på dessa ”mossjordar”. På sandjorden var växtföljden alltid 4-årig: potatis, havre, råg, havre. Rågen mejades Far med lie så länge jag var hemma – kanske använde man slättermaskinen (med grind) de sista åren när Gösta tagit över på 50-talet. Havren mejades alltid med slättermaskinen, som bara Far kunde manövrera tillfredsställande. Det gällde att nekerna blev lagom stora. Vi fick tidigt lära oss att binda havre efter slättermaskinen, som drogs av två hästar. För att det skulle gå utan avbrott fordrades minst 5-6 personer som placerades ut runt åkern. Om man var tillräckligt snabb i vändningarna, kunde man hinna smaka något hallon vid åkerrenen i bästa fall. När åkern var mejad sattes nekerna i travar – ca 7 eller 8 par neker i varje trave eller stuka. Havren krakades inte på stör såsom rågen (råggubbar).

Potatisodlingen var Fars stora intresse. Den sort som odlades hette Up to date och den var mycket välsmakande men samtidigt ömtålig för svampangrepp. Den tidiga varianten hade vita blommor och den sena violetta. Varje torpare i Hånger odlade denna potatissort och potatisåkrarna i blomning lyste vackert veckorna kring midsommar. Den tidiga varianten var rödfärgad i skalet och odlades bara i avsikt att få färsk potatis till midsommar. Den sena varianten var vit i färgen och odlades både till matpotatis och som foder åt två grisar som vi alltid hade på tillväxt inom ladugårdens väggar. En stor del av matpotatisen såldes till Fars många kunder i Falköping. Stugan hade en ganska rymlig källare och den blev framför allt Fars potatiskällare under vintern, där han sorterade hela potatisskörden varje år. I olika bingar sorterades prima matpotatis, foderpotatis (för små och för stora samt skadade eller felaktiga knölar) och sist men inte minst sättpotatis. Sättpotatisen var av mellanstorlek och som gjutna i samma form. Det var lätt att sätta dem på våren – inga onödiga kilon att bära ute på åkern i korgar och säckar. Potatiskällare fylldes vintertid vid blidväder med ny potatis från vinterförrådet (stibban) ute på åkern. Stibban var till ca 50 cm nedgrävd i marken och ovan delen var täckt med halm och jord – först en gång vid skörden, sedan ett nytt lager av halm och jord när kylan kom.

Ladugården var byggd i sten med rappning. Där fanns plats för 6 eller 7 kor, en påläggskalv, 2 hästar och två kättrar för hushållsgrisar och kalvar. Hästarna till vänster stod vinkelrätt mot korna. Båsen var korta och utan avbalkning men fodergrind fanns av trä och en glugg upp till

höskullen, vars utrymme begränsades av det vinklade taket. Man fick stoppa in höet med händerna från första stråna till de sista. Det var svettigt och obekvämt och krävde många hjälpande händer. Bäst var att få lasta av höet från vagnen, men det fick i regel den göra som hade kört hem lasset. Utrymmet på skullen var som sagt begränsat och därför fick en del av ladan närmast ladugården tjäna som hölada. Där lades också en del hö av bättre kvalitet som hästarna fick mest av vid tungt arbete. I resten av ladan lades halmen från tröskad havre. Foderladan hade en dörr in till ladugården, genom vilken man fick bära in hö och foderhalm och gå in mellan korna bakifrån. I foderladan fanns också ett särskilt utrymme för strömaterial, torvströ, hackelse, agnar från tröskningen och dylikt.

Logen låg mellan foderladan och sädesladan. Den hade golv och bräder på underlag av stockar. På logen tröskades rågen och havren. Jag minns att det fanns en hästvandring utanför logdörren när jag var barn, både på Änglasjön och på Strömsholm (hos farbror Karl och farbror Gunnar). Före hästvandringens tid drogs det lilla stifttröskverket runt manuellt med vev och kuggjul. Från hästvandringen överfördes kraften genom långa ”kardanstänger” med tillhörande kardanknutar. Dessa stänger användes sedermera, när nya tröskningsmetoder tagits i bruk, som skivstänger av Åke och hans jämnåriga. En sådan järnstång låg sedan kvar länge på gräsmattan vid Änglasjön och även jag kan intyga att den kändes tung att lyfta från backen.

I sädesladan plockades rågens och havrens alla neker in. Kärve efter kärve lades intill varann, lager efter lager. Far låg på knä ovanpå och tog emot varje nek som kastades till honom av den som i sin tur tog emot de som avlastaren kastade in från lasset utanför. Logen hade inga genomfartsmöjligheter utan endast öppning åt lagårdsbacken. Vid ovanligt riklig havreskörd kunde en mindre stack (hässa eller häs) läggas upp på baksidan av ladan. Rågen mognade tidigare än havren, och den skrymde mycket mera i ladorna. Därför måste den tröskas för att ge plats åt havren. Oftast tröskades den utomhus innan vi hade skaffat motor och självrensande tröskverk. Då anlätades en ambulerande tröskare med tändkulemotor och helrensande verk. Vid sent 30-tal eller tidigt 40-tal köpte far och farbror Gunnar på Strömsholm ett tröskverk tillsammans och med tiden varsin gammal bilmotor, som försågs med remskiva på kardanaxeln. Under krigsåren med bensinransonering fick motorerna konstrueras med något slags rörsystem kring avgasrören så att fotogen kunde användas som drivmedel. Motorn startades med bensin, men när fotogenet hade blivit varmt och övergått i gasform stängdes bensintillförseln och fotogenet tog över med lika stor kraft, om inte större. Med egen motor och eget tröskverk var det möjligt att fylla foderladan med ny foderhalm när det var tomt i den. Ofta tröskade Far på julafton, påskafton och andra tillfällen när vi var fler än vanligt som kunde hjälpa till på logen och i ladorna.

Sommarhagen

Mitt tidigaste minne från hagen är när jag sitter på marken och ser blåsinstrument som blänker i solen och personer i uniformer i närheten. Det var säkert Frälsningsarmén som höll friluftsgudstjänst i Änglasjöns hage och mor hade båda ”Strømmes pöjka” (tvillingarna Gösta och jag) med sig där för att själv kunna vara med och lyssna. Jag kunde väl vara i 3-4-årsåldern och året är då 1927 eller 28. Platsen var den del av hagen som ligger alldeles bakom Kristins stuga, som ligger invid Hångervägen mitt emot Strömsholm. Då låg stugan på Änglasjöns mark, men tomten avstyckades 1949 när torpen friköptes. Gunvors (lillebror Alfs fru) farfar P. J. Skoog var en tid soldat i Frälsningsarmén, vilket kan ha varit orsaken till att armén gästade hagen.

Med denna plats skulle sedan många andra minnen och aktiviteter förknippas under åren som följde. Kristina Svensson bodde i stugan tillsammans med en dotter Mina, som var något lytt efter barnförklarning. En annan dotter hade familj i Göteborg och i många år försåg den stugan med sommargäster. Vi fick lekkamrater och för oss var det roligt att kunna visa dem våra kalvar, fölungar och andra djur. I sommarhagen spelades brännboll och med tiden blev det mera idrottsbetonade lekar som höjdhopp, häcklöpning och kulstötning. Vi sparkade också ofta fotboll mellan trädstammarna och en bit därifrån eldades påskeld så gott som varje år. Oftast var det ris och grenar från nedsågade träd som hade samlats ihop till påskbrasan. Far kom med en säck halm och tände eld. Det sköts sedan smällare av oss yngre, medan några vuxna gick en bit bort i hagen och sköt med dynamit.

Det var varje vår en fröjd att se med vilka glädjesprång kor och hästar tog hagen i besittning, när stängslet öppnades mot friheten. Innan vitsipporna kom på våren hade vi räfsat ihop trädgrenar, ris och löv och gjort brasor. Genom Änglasjöns hage rann en bäck, som sällan eller aldrig sinade. Bäckens porlade av friskt källvatten och bruset kunde höras tydligt från gårdsplanen på Änglasjön när vinden var sydlig. När Gunder Hägg var bäst i världen köpte jag ett par spikskor och började träna nere vid bäcken, där jag mätte upp en runda mellan tuvor och stenar på 300 meter som jag sedan sprang fem varv i stöten. Jag tror att jag som bäst gjorde 4.30 på dessa 1500 meter. Efter avslutad arbetsdag på Bredegården, och mjölkningen av korna på kvällen, gjorde jag ofta denna konditionstest i hagen. Efteråt blev det bad i bäcken på det bredaste stället där korna drack sitt vatten. Naturligtvis fanns smultron i Hagen, invid stenmurar och nere vid bäcken. Det fanns också käringtand, kattfot och andra blomster som hör hagen till, men också en och annan tistel med vassa taggar (jordtistel?).

I mina första fotoalbum har jag en del bilder från sommarhagen. ”Och glöm inte att se till korna i hagen” var en uppmaning vi fick av Far så gott som alltid då han någon gång skulle vara hemifrån, om så bara för en eftermiddag på sommaren. Hagen var även prisad av fåglarna. Framför allt minns jag gökens rop och flyttfåglarnas återkomst. Eftersom vi då inte visste någonting om gökens rätta beteende, misstänkte vi våra lediga skolkamrater för att ha krafat ut de ägg och fågelungar som vi ibland hittade vid trädstammarna. Eftersom Far var född på Änglasjön, och i nära 70 år varit bosatt och verksam där och på Strömsholm, tror jag att Änglasjöns hage också var Fars ”sommarhage”. Säkert hade han därifrån många gånger känt doften från blommande rågfält och andra grödor i hagens närhet och därvid funnit tillvaron ganska behaglig.

Tidiga minnen

Det tidigaste minnet jag har är från gårdsplanen utanför kökstrappan där Gösta råkade slå sönder en diflaska för mig. Ett annat tidigt minne är av min morbror Georg Andersson, som när jag var i 2-3 årsåldern var dräng hemma och bodde på kammaren (hur de andra drängarna Julius Karlsson och Henry Lilja bodde minns jag ej). Antagligen skämtade Georg med oss tvillingar redan då på det säregna sätt som hans far (morfar ”Gusten”) hade skämtat med honom. Nästa klara minne är från dagen då lillebror Alf skulle komma till världen, alltså den 22 maj 1929. Mor låg nedbäddad och Gösta och jag fick komma in till henne innan barnmorskan skulle komma och ha med sig Alf i en väska.

Vid sju års ålder (1931) började Gösta och jag i Bjurums småskola och vi kom sedan att följas åt varenda dag genom tvåårig småskola, fyraårig storskola (B2-skola), fortsättningsskola i två terminer och konfirmationsläsning för kyrkoherde Nils Lahrin i Vilske Kleva. Vi gick

dessutom i söndagsskola i Hångers missionshus t o m 1937. Missionshusets trappa låg bara 100 m från Änglasjöns veranda.

I början av 1932 drabbades familjen av en tung sorg när andre sonen Allan, född 1920, avled i smittsam hjärnhinneinflammation. De sista dagarna var han inlagd på epidemiavdelningen, Falköpings lasarett. Jag minns att han hade så hög feber att han gick ur sängen hemma och yrade. Efteråt kom en sjuksyster hem och rökte bostaden och dess innehåll. Rökluften satt kvar i sängkläderna så länge som de användes. ”Ingen kan förstå Guds mening . . .” stod det i dödsannonsen och familjens tröst och ljuspunkt i det läget var lillpojken Alf, som då ännu ej var tre år fyllda. Året därpå avled farmor Vilhelmina Ström i sitt hem Strömsholm vid 65 års ålder, drabbad av hjärnblödning. Farmor skötte hushållet för de hemmavarande sönerna Karl och Gunnar, som var ogifta vid den tiden (Gunnar var 29 år). Efter vad jag förstod mjölkade farmor ensam korna fast hon var så pass till åren kommen. Jag kan inte minnas att någon av hennes söner någonsin satt på en mjölkpall, förrän senare i livet när nödvändigheten tvingade dem dithän. På samma sätt förhöll det sig också hemma på Änglasjön. Fastän vi var minst fyra manspersoner i familjen som borde ha kunnat mjölka en ko vid den tiden när Mor gick bort, den 11 september 1942, så fick hon ändå aldrig någon hjälp av oss i detta. Jag minns att Mor även mjölkade korna morgonen den dag som ambulansen hämtade henne. Mjölknigen var allmänt kvinnornas uppgift och först när mjölkmaskinen kom började männen intressera sig för sysslan.

I ett spetsigt hörn i Änglasjöns hage stod en stor oxel intill stenmuren. I tioårsåldern klättrade jag och några pojkar där en dag och jag var oförståndig nog att trampa på en ticka. Jag föll ganska häftigt till marken och slog ut tre tänder. Om det ändå bara varit oxeltänder som jag slagit ut, men tre ”synliga” tänder var det. Tandläkaren tyckte det var synd att vi inte hade försökt hålla tänderna på plats för då hade de kanske kunnat växa fast igen. Först vid 15-årsåldern skulle käken vara färdigvuxen; alltså kunde man inte göra någonting på fem hela år. Det visade sig emellertid att två hörntänder var mjölkttänder. Den tredje tanden, den största och viktigaste, blev inte ersatt förrän 1944 då jag fyllt 20 år.

Att vara torparbarn

Hur var det då att växa upp på torpet Änglasjön? Eftersom vi blev så många som fem söner rådde en totalt mansdominerad atmosfär i vårt hem. Det var naturligtvis meningen att även någon liten flicka skulle se dagens ljus, men tyvärr blev det inte så. Mor skulle ha behövt många hjälpande händer mer än en gång. På Änglasjön gällde Fars auktoritära och enväldiga ledarskap på samma sätt som det hade gjort på Strömsholm, där Far fick ta över vid Farfars bortgång. Vi fick alla tidigt lära oss att hjälpa till hemma. Och visst hjälpte vi också Mor med att bära in ved och vatten, att gå ärenden och annat som vi kunde. Men det var ändå alltid arbetet med jorden och djuren som kom i första hand. Far var självklart alltid noga med att vi bara deltog i sådana arbeten som vi orkade med utan risk för överansträngning eller fysiska skador. Han försökte lära oss att utföra varje syssla på det sätt som han själv lärt sig och funnit vara den bästa metoden. Vi tvivlade aldrig på hans yrkesskicklighet och vi kom nog sällan på något bättre sätt att arbeta än det han lärt oss. När vi gick i skolan fick vi ofta lingon och mjölk med kall potatis när vi kom hem. Inte så sällan stod då maten på bordet och Mor var utomhus och hjälpte till med skördearbete eller annat. Var det då frågan om sådant som vi kunde hjälpa till med, måste vi också göra det. Läxorna fick vi ägna oss åt på kvällen. Under de första skolåren önskade vi nog ibland att vi inte hade varit torparbarn utan statarbarn i stället. Statarna gick till herrgården varje dag och deras barn behövde inte hjälpa till med någonting när de kom hem från skolan; de var fria och det kändes avundsvårt på något sätt.

Med åren förstod vi bättre att det fanns många fördelar med att bo och växa upp i ett torp i stället för i en statarlänga.

Vad var det då för slags sysslor som vi redan under tidiga skolår kunde hjälpa till med? Vi var t ex vallpojkar kring återväxten innan korna fick komma in för mjölkning på kvällen. Vi fick leda hästarna i grimma på gröna vägrenar och andra obetade platser efter avslutad arbetsdag, när det var ont om bete i hagen. Vi följde Far med stallyktan vid hans kvällssysslor i lador och bodar (innan el-ljuset kom 1944) – att bära fenixlyktan medan han strödde halm, agnar eller boss i bås och spiltor för natten var nog det roligaste. Att hjälpa till i potatislandet lärde vi oss tidigt; att sätta potatis, att rensa bort ogräs (som var portförbudna i Fars potatisodlingar) och att ta upp potatis på hösten. I skördarbetet bar vi neker till Far när han travsatte havren, hängde rågen på stör eller när han i ladan skulle lägga kärvarna i rätt ordning. Vi fick ofta räfsa med handräfsa när skörden kördes in; varje strå skulle bärgas till ladan. Rätt snart fick vi också köra hästräfsan. Det gällde bara att hålla fötterna på plats så att inte hälen klämdes sönder när självavläggaren användes; det fanns inget skydd för foten på vår räfsa men som tur var hände ingen olycka. När Far skulle skyffla utsäde, spannmål och annat i säckar, var vi till stor hjälp genom att hålla upp säckarna. Andra sysslor var att dra Vallaharpan på logen vid rensning av säd (innan vi skaffade självrensande tröskverk), att veva Triören vid rensning till utsäde (innan elmotorn kom 1945) samt att dra slipstenen åt Far när liarna och slåttermaskinsknivarna behövde slipas. Att plocka blåbär i Forentorpsskogen var en syssla som vi ägnade mycken tid så snart sista hölasset var under tak och innan rågen och havren var skördemogna. Mor kokade blåbärssylt som gav oss blåbärskräm hela vinterhalvåret. Främst var det Gösta och jag som gick till skogen, men också Alf kom med oss med tiden. Ett år plockade vi sådana mängder att Far sålde överskottet i Falköping. För pengarna köpte han en mindre sparkstötting till Alf och en bobb till Gösta och mig.

När vi gått ut folkskolan och konfirmerats fick våra arbetsinsatser successivt en annan karaktär och det var nu inte längre bara Far som körde ardenrarna Erna och Stella. Det skulle dock dröja ytterligare några år innan vi fick plöja på egen hand. Det var först när jag började på Bredegården 1942 som jag utan undantag fick använda ett par hästar till alla vid den tiden förekommande arbeten. Att använda kroken och göra fårorna (drilla) till att sätta potatisen i kunde bara Far göra hemma, men på Bredegården gick det bra och då med två hästar. Far var så noga med att det skulle vara räta fåror med samma djup, bredd och radavstånd, och han använde alltid bara en häst i potatisodlingen framför årdern. Övriga arbeten och körningar med häst fick vi i regel utföra förutom såmaskinen och slåttermaskinen; det fick ju inte bli några mistor. Gösta och jag körde ganska tidigt till kvarnen (Snikakvarnen vid Ekornavallen) tillsammans på fjädervagnen. Vid ett tillfälle tappade vi en säck på vägen och fick be om hjälp i en gård med att lyfta upp den igen. När vi körde ut gödsel på gårderna gick Far med en grep och markerade var högarna skulle läggas på de olika tegarna. Att såga och klyva årsveden var Göstas och min huvuduppgift på vintern. Far tog ned de björkar som började ruttna i hagen år efter år. I övrigt hämtade vi toppar och grenar som blev kvar efter avverkningar i Stora Bjurums skogar. Sannolikt utfördes ett visst röjningsarbete samtidigt på eget bevåg. Hur som helst behövde vi aldrig köpa ved på rot så länge vi arrenderade torpet. Det stod säkert ingenting om vedbrand i kontraktet men alla torparna eldade med ved från torpmarken eller från skogen. Före 1944, då elektriciteten nådde Hånger, sågades varje vedpinne för hand. Den kluvna veden travades i stukor utomhus för att torka över sommaren och kördes sedan från vedbacken till vedboden före eldningssäsongens början. Eftersom potatisodlingen var av så stor betydelse blev vi mycket skickliga att plocka potatis när den skulle upp ur jorden på hösten, och de sista åren som vi var hemma på Änglasjön plockade vi upp en allt större del på egen hand. Hemma plockade vi alltid med en hacka och en korg som tömdes i säckar, vilka

sedan kördes till stibban eller till källaren. Potatisfårorna kördes upp med årder och vi hade aldrig någon maskin till hjälp. På Bredegården hade man däremot en maskin som spred ut potatisen ur fåran. Där plockade jag som mest 60 hektoliter på en dag. Betalningen var 35 öre/hl och förtjänsten den dagen således hela 21 kronor, vilket på den tiden inte var så dåligt.

När det gällde höbärgningen på Änglasjön, var Far angelägen om att hässa så stor del som möjligt. Han ansåg att en välgjord hässa var det samma som bärgat hö. Och höet blev näringsrikare och godare; inte minst tänkte han då på arbetshästarna. Hässjorna gjordes av samma störar som användes till att hänga rågen på. Far snörade själv; ståltråd använde vi aldrig. Om jag minns rätt, hade våra hässjor sju störar som spettades ner (ändstörarna lutades något utåt) samt tre par störar som stöttor (i vardera änden samt på mitten). Det hö som inte hässjades lades i stackar (stäcktes eller volmades) – ibland med en stör i mitten som gav stadga. Stacken blåste annars gärna sönder innan den satt sig – ingen bra metod alls men i Hornborgasjön den enda vid skörd av våtmarkernas gräs. Där gällde ju alldeles speciella förhållanden; allt arbete måste utföras helt manuellt. Slåttern skedde med lie och gräset stäcktes (stackarna kallades här såtar). Såtarna fick sedan bäras ihop till större högar (kallades häs). Man förde in två störar under såtarna utmed marken och lyfte upp och bar dem till häsen. Denna måste trampas till ordentligt, så att den klarade väder och vind tills kylan kom och den kunde hämtas hem med fast mark under häst och släde. Om marken inte bar hästen så fick den stanna i land och gräset dras fram på en mindre släde i små portioner. Gösta och jag var inte med så många år i sjön, men Åke däremot. Far och grannen Sven Dahl hade inmutade tegar som gränsade till varandra. Jag minns att Gösta och jag vid ett tillfälle hjälpte Sven att bära såtar och göra en häs. Vi lyckades inte särskilt bra. Sven kallade vår skapelse för plattnos. En gång räddade visst Far Sven från att drunkna i ån. I början på 40-talet fick vi en remsa som hette Espet och gränsade till Sätunakanalen. Samtidigt började Far att köpa hö på Bredegården. Därmed var skördearbetet vid Hångers udde (som platsen visst heter efter restaureringen), som krävt så mycket möda, till ända.

I de kilometerlånga stenmurarna som omger åkerlapparna på Änglasjön, finns det ganska många mindre stenar. Vid vårbruket kom varje år nya stenar upp till ytan, och de skulle bäras (ofta av Gösta och mig) till muren innan såmaskinen gick över åkern. Även därefter kunde åkern behöva synas innan ringvälten kördes. Många av de arbeten som Gösta och jag gjorde hemma, fick vi hjälpa till med även på Strömsholm hos Fars bröder Karl och Gunnar. Den blygsamma maskinparken nyttjades gemensamt av de båda torpen. Vi lånade häst av varandra vid all körning som krävde två hästar (Stella fick helt ta över när mamman Erna tjänat ut).

Grannar och bybor

Under min barndom och uppväxt var Hånger en by med liv och rörelse. Av människorna som bodde i de andra gårdarna och torpstugorna (utöver Änglasjön) har jag ännu en del minnen bevarade.

Bredegården

Knut Andersson var rättare och utbildad vid Klagstorps lantbruksskola utanför Skövde – något som dock inte hindrade honom från att själv delta i det dagliga arbetet på herrgården. Ofta tilldelade han sig själv de tyngsta arbetsuppgifterna hellre än att spara de egna krafterna. Han hade god fysik, var seg och stark. Skulle man lasta hö ur stack tillsammans med honom, måste man vara mycket kvick för att hinna med. Knut var en human arbetsledare och en fin människa. Han var medlem av Svenska Missionsförbundet, om jag minns rätt, och han

besökte ofta Hångers missionshus vid mötena där. Hans fru hette Emma och deras tre döttrar Birgit, Valborg och Maj.

Sven Brage var statare, förkörare och en mycket skicklig hästkarl. Hans hästar var de bäst inkörda och lydigaste, och därför de som var lättast att köra. De lyssnade mycket uppmärksamt på kommandon och reagerade genast på varje styrning och rörelse i tömmarna. Sven var en mycket ansvarskännande person som var lika mån om gårdens bästa som sitt eget. Sven och Hilda fick två barn; först en flicka som dog i unga år medan hon fortfarande gick i söndagsskolan – därpå sonen Hans.

Karl Gustavsson var statare och ladugårdsförman på Bredegården. I nötkreatursbesättningen fanns hela tiden två (högst tre) mjölkkor, vilka försåg de tre statarfamiljerna med den mjölk som de hade rätt till enligt statarkontraktet. När kossorna gick i sin byttes de ut mot mjölkande dito från huvudgården Stora Bjurum. De tre statarfruarna turades om att mjölka var sin vecka. Besättningen i övrigt bestod av ungdjur som hämtades från huvudgården och som betade på Hornborgasjöns forna våtmarker under sommaren. Till Karls arbetsuppgifter hörde också att vara stallare; att ha ansvar för 6 eller 7 par arbetshästar. Det var kraftiga, storväxta ardennerhästar, vilka skilde sig högst märkbart från torparnas mera sparsamt utfodrade hästar. Karls fru hette Ellen och var dotter till Edvin Kjellström. Familjen hade tre flickor, av vilka den äldsta (Majlis) var jämnårig med mig och Gösta. I slutet på 30-talet flyttade familjen till Laggareboden i Gudhem. Stataren blev alltså bonde – ett djärvt steg under de tider som då rådde. Det slutade tyvärr tragiskt, då Karl drabbades av lungsot och avled efter bara något år. Hustru och barn flyttade då till f d ”Bjällumens” stuga vid Björkelund.

Enåsen

Ida Eriksson tillhörde den äldsta generationen av byborna. Jag kommer bara ihåg att hon hade en son, Anders-Gustav, som några år varit i Amerika (eller Canada). När han besökte sin mor var han ibland hemma på Änglasjön och berättade om landet i väster. Förmodligen hade han där skadats i arbetet, ty han var något haltande i sin gång. Men hans guldtänder blänkte i munnen – ett tecken på goda förtjänster och rikedom, som vi barn såg det. Ida bodde granne med den gamla handelsboden invid Strömsholm. Någon gång såg jag henne, men minnesbilden tonar hastigt bort, omöjlig att hålla kvar. Av Lotta Danielsson har jag tyvärr inga minnen alls bevarade.

Brobacken

Albin Karlsson var torpare i Brobacken – ett av de allra minsta torpen i Hånger. Åkerarealen var 3 a´4 ha och antalet kor kan möjligen ha varit tre. Såväl dragare som redskap lånades ibland från Bredegården, vars rättare mycket ömmade för torparfamiljen i Brobacken. Hustrun hette Judit och sex barn föddes i familjen; Evald, Erler, Erik, Majna, Mirjam och Milred. Genom en olyckshändelse vid rensningsarbete i Hornborgasjön drucknade Evald och även Majna är död. Erler och Erik gick båda på Bredegården under de år jag var där. I slutet av 40-talet flyttade familjen till Säter (mellan Skövde och Mariestad). Evald köpte senare Anders Skoogs lastbilsåkeri, och både Erler och Erik hade ett antal år mjölktransportbilar. Erik bildade sedan bolaget Skövdebussar och blev en framgångsrik företagare.

Bäckgården

Bäckgården kallades aldrig för något annat än *Fyrbygget*. Boningshuset hade en ingång på vardera gavelsidan och i farstun med stensatt golv fanns två dörrar som ledde till var sin lägenhet. Fyra lägenheter som bestod av ett rum och en liten kammare utgjorde tillgängligt utrymme för fyra enskilda hushåll; därav namnet på platsen i dagligt tal. Här bodde fem eller sex vuxna personer under min uppväxttid. Karl och Klara Andersson hörde jag bara talas om. De gick säkert bort redan vid 20-talets början. Karls syster Emma däremot, bodde i den södra

gavelsidan med ingång i samma farstu som P J Skoog. Hon var hemma och plockade potatis hos oss flera år som jag minns. När jag börjat på Bredegården fick jag köra ved till henne för vinterbehov. ”Akta mina dahlior” bad hon alltid när hästarna tog ut svängen på den begränsade gårdsplanen. Veden var ofta avfall från sågen (bakar) som pensionärerna fick av kommunen. Det var också genom Bredegårdens dagsverkare som de fick veden sågad och kluven. Jag gissar att godsägaren bara fick en symbolisk ersättning för detta gårdens bidrag till fattigvården. Karl och Klara hade många barn; Gustav, Artur, Ragnar, Sven, Julius, Helmer, Agda och Lina är de namn jag nu kommer ihåg, men det kan ha funnits ytterligare något. Gustav, Agda och Helmer bodde i den norra gavelsidan – de övriga syskonen hade andra bostadsorter vid denna tid. För de små åkerlapparna gjorde Gustav ”rätten” på Bredegården. Omkring 1940 flyttade de till Lindkvisttorp när Erik och Vendela Olsson flyttade till en gård i Bolum.

Om Per Johan Skoog skrev jag en uppsats på gymnasiet med rubriken ”ett original” (1948), och Åke har nära femtio år senare haft en artikel i Axet om denne originelle herre. P J Skoog var änkling i många år. Han hade prövat många olika yrken och han hade varit med i Frälsningsarmén. Skoog hade puckelrygg och var kortväxt. Han sålde julkort och jag minns att han tog upp prenumerationer på Såningsmannen. Det var nog PJ:s förtjänst att tidningen blev allmänt känd i bygden – en kulturinsats som han bör ha en eloge för. Så länge hälsan tillät, åkte han damcykel som var försedd med signalhorn. Skoog hade en son, Anders, som med sin familj bodde i torpet Krokabacken, bara något stenkast från Fyrbygget. Av Kjellström i Fyrbygget minns jag inget.

Frejatorp

Alfred och Emma Dahl minns jag inte. Jag tror att de hade tre barn, Sven, Ellen och Elsa. Elsa gifte sig med Josef Johansson som en tid var dräng på Ivarstorp hos sin blivande svåger Sven. Ellen gifte sig med en lokförare och fick tvillingsöner som, genom talrika besök hos sin morbror på Ivarstorp, blev så fångslade av gård och djur att de bestämde sig för att senare bli lantbrukare.

Hulan

Vad gäller Karl Johanssons föräldrar, August och Anna, har jag endast minnesbilder av den senare, men de är mycket svaga. ”Karl i Hulan” var den allmänna benämningen på sonen. Han övertog torpet efter föräldrarna, men jag kan inte minnas att han gick på Bredegården och gjorde rätten för torparrendet. Karl var en mycket rask och lättsam person. Han förblev ogift och var själv huslig av sig som få på den tiden. Så länge jag kan minnas var Harald Larsson inneboende hos Karl och hade sitt dagliga arbete på Bredegården. Han var ett slags andrekörare efter Brage, men hade inte alls samma disciplin på sina hästar som han (de fick gå nästan var och hur som helst framför vagn och redskap). Karl köpte Hulan 1949, när torpen styckades av, men efter några år flyttade han till en lägenhet i Falköping. Harald flyttade till Bäckgården (Fyrbygget) och gifte sig med Ebba, som en tid varit anställd i Hulan som hushållerska. Hos Karl i Hulan samlades ungdomarna i bygden emellanåt om kvällarna. Ibland ordnades dans i Justus Johanssons gamla stuga, som tillhörde Hulan efter köpet, och någon gång nyårsvaka. Karl var alltid lika generös och gästfri.

Hällatorp

Robert Krantz var gift med Sofia Abrahamsson, dotter till August Abrahamsson. På torpet föddes sex barn; Janne, Birger, Karin, Harry, Göte och Lennart. 1942 eller -43 flyttade familjen till Sättra i Mårby. Det var en mångdubbelt större gård än det lilla Hällatorp och hörde till Stora Bjurums egendom, vars förvaltare uppenbarligen hade insett den arbetskapacitet som fanns inom familjen Krantz - vid den här tiden säkert bara delvis

utnyttjad. Flytten var nog ett ”klipp” för såväl ägaren som arrendatorfamiljen. Sonen Birger gjorde rätten för torpet och jag fick överta hans hästar på Bredegården vid familjens flytt till Sättra – två bruna, lättkörda och snälla hästar.

August Abrahamsson minns jag bara när han någon gång gick på byvägen för att besöka sonen Axel och hans Frida på Riddarheden eller dottern Maria och Gustav Johansson i Kilstorp. Han bodde tillsammans med dottern Matilda i Hällatorps gamla stuga till sin död. Jag vet bara namnet på ytterligare två söner, nämligen Julius och Petrus (Petter på Öna). Petrus och hans fru Signe bodde på Almeö. Om jag minns rätt hette deras son Bruno. Gösta och jag var där och band havre några år kring 1940.

Justus Johansson var gift med Ester; dotter till Edvin Kjellström. En dotter och en son föddes i familjen; Elsy och Karl-Erik. Elsy var något år yngre än min storebror Åke och Karl-Erik var endast någon vecka yngre än min tvillingbroder Gösta och jag. Vi gick hela skoltiden i samma klass och vi arbetade även tidvis på Bredegården tillsammans. Karl-Erik och jag högg ved i skogen tillsammans en vinter - troligen 1943/44. Också Karl-Erik förlorade sin mor tidigt, bara något år efter min Mor Annas bortgång. Han gifte sig i ganska unga år med en flicka (Tyra) från gården Uppsala i Ugglum. Han fick sedan arbete på Pentaverken i Skövde och familjen bosatte sig i Falköping. Elsy gifte sig med en soldat i Frälsningsarmén. Justus Johansson gifte sig så småningom en andra gång och bosatte sig på Ivarstorp, som han köpte när torpen såldes 1949 och Sven Dahl och Elsa Bjerke flyttade till Hornborga. Enock och Issi Hjort bodde i Hällatorp innan Justus. Harald Larsson i Hulan berättade att Issi en gång fått besök och frågan var hon hade Hjort idag, varvid hon räknade upp vad hon hade gjort.

Ivarstorp

Om Sven Dahl borde någon ha kunnat skriva en hel bok. Sven var en öppen och utåtriktad person, glad och humoristisk. Han berättade någon gång att han bidragit till underhållningen bland landstormarna på Simmtorp våren 1941, då han låg inkallad där. Sven tyckte mycket om att roa barn och han hade själv mycket av barnasinnets kvar. I ett arbetslag där Sven var med kunde man lätt bli av med mössan eller falla för ett krokben om man inte parerade i tid. Han anlätades ofta som utropare på auktioner, han trampade orgel i kyrkan (innan den elektrifierades) och han kunde ibland vikariera som ringare i kyrktornet (vilket även min Far emellanåt gjorde). Det var alltid roligt för oss barn på Änglasjön att hjälpa Sven. Någon gång i slutet på 30-talet anställde han en hushållerska från Segerstad vid namn Elsa Bjerke – en mycket duktig och arbetsam person. Sven och Elsa blev ett begrepp i Hånger och Elsa stannade hos Sven så länge han levde. När Ivarstorp avstyckades 1949 valde Sven och Elsa att flytta till Hornborga där de köpte sig ett litet lantbruk. Sven gick ur tiden någon gång på 60-talet medan Elsa levde ända till 1997 och bodde då i Broddetorp (Lyckebo).

Kilstorp

Gustav Johansson var antagligen född och uppvuxen i Sjöheden, som låg ungefär på den plats som nu efter Hornborgasjöns restaurering kallas för Hångers udde. Hustrun Maria (Maja) var dotter till August Abrahamsson, Hällatorp, och alltså syster till Axel Abrahamsson som med sin hustru Frida bodde på Riddarheden (torp under Forentorp) alldeles intill Kilstorp. Gustav och Maja hade fyra döttrar; Dagmar, Dagny, Gurli och Ruth. Kilstorp hade formen av en triangel, vars sidor utgjordes av Hångervägen, stora landsvägen och stenvallen i väster mot Änglasjön. Det fanns ingen hagmark till Kilstorp. Korna var knappast fler än tre och hade sitt sommarbete långt från torpet. Häst lånade Gustav av grannarna eller från Bredegården. Gustav var en mångkunnig person, händig med lite av varje som det hette. Far anlätade honom till att göra potatiskorgar (halv skäppa = 21 liter) flätade av ene. De var mycket hållbara och passande för sitt ändamål. Åt Far gjorde han också skovlar som han snidade ur stora

trädstockar. Dessa ”skoffer” användes till att skyffla säd i bingar och säckar. Gustav murade även stenvallen vid infarten till Änglasjön.

Kettilsberget

Det var inte många Hångerbor som kände till att stället där August, Sofia och Svea Larsson bodde hette Kettilsberget. I dagligt tal hette det bara Larssons rätt och slätt. Platsen är belägen i centrum av Hångerbyn. Självt har jag inget minne av några djur eller jordbruksaktiviteter på torpet, men sådana måste ha förekommit i makarna Larssons yngre dagar. August hade bl a varit kyrkvård, och när man hörde talas om ”Stöten” så visste man vem det handlade om. Sofia gick bort en del år före August, som avled i mitten på 40-talet. Dottern Svea förblev ogift och bodde hemma och skötte om föräldrarna så länge de levde. Vid många tillfällen hjälpte Svea vår Mor på Änglasjön med tvätt, slakt och andra göromål. Också för potatisplockning och annat skördearbete anlätades hennes tjänster, inte bara av oss på Änglasjön utan även av de andra i bygden. När Mor gick bort 1942 blev Svea hushållerska på Änglasjön. Så länge August levde bodde hon kvar i sin stuga, men efter hans död stannade hon på Änglasjön även nattetid. När Gösta och Ella gifte sig 1955 flyttade Svea hem till sin lilla stuga igen. Hon avled 1985, 85 år gammal.

Lund

Edvin Kjellström har jag inget klart minne av. Torpet Lund gränsade till Kjellströmsmossen i norr, som hörde till Bredegården. Sonen Sven brukade torpet och gifte sig 1940 med Berit. De fick en son Inge och, om inte minnet sviker mig, senare en eller två döttrar. Sven hade bröderna Frans och Robert samt systrarna Ellen och Ester, vilka sannolikt inte utgjorde hela syskonskaran. Ester var gift med Justus Johansson och Frans gifte sig med Ester Ström, som var min faster men också kusin till den blivande maken. Frans fick anställning vid SJ och paret bosatte sig i Stockholm. I familjen föddes dottern Greta och sönerna Folke, Nils och Hans. Folke blev i tidiga barnår ihjälsparkad av en häst en sommar hos mormor på Strömsholm. Han ligger begravd på Bjurums kyrkogård. Syskonen bildade familjer i Stockholm, där de alla är bosatta.

Kroken

Om sommaren gick solen ned bakom stugan i Kroken, betraktad från Änglasjöns horisont. Kroken gränsade till Änglasjöns utemosse som låg bakom hagen. Nils Persson var en slitstark och arbetsvillig person. Han gjorde rätten för torpet på Bjurums herrgård, inte på Bredegården alltså. Hustrun Märta var medlem i Pingstförsamlingen och spelade ofta orgel i missionshuset. Fem barn föddes i familjen: Karl-Gustav, Irène, Olof, Lars och Gösta, av vilka de tre sistnämnda är bosatta i Hånger. Karl-Gustav avled för något år sedan.

Krokabacken

Anders Skoog var son till P J Skoog i Fyrbygget. Anders hade lastbilsåkeri och hustrun Ingeborg skötte de två korna. Sommartid betade korna en äng i närheten av Bredegårdens sjötegar och ofta mötte jag Ingeborg på min väg till arbetet strax före klockan sju på morgonen. Hon kom då med den spenvarma mjölken på cykelns pakethållare på väg hem för att ställa krukorna i kallt vatten för kylning innan mjölkbilen anlände. Anders hade gjort epatraktorer av gamla bilar, så några naturliga hästkrafter hade han aldrig något behov av på sitt torpställe. Två flickor föddes i familjen, Gunvor och Inga, av vilka Gunvor blev Alfs fru (1957). Med tiden växte åkeriets omsättning och bilarna blev allt större för varje gång de byttes ut. Anders transporterade i många år mjölk till mejeriet i Falköping. På senare år anlätade Far honom vid leveranser av potatis till kunderna i Falköping, efter att tidigare i alla år ha kört in med häst och fjädervagn på lördagarna.

Strömsholm

I släkten anses att det var Farfar Alfred Ström som gav det till Hällatorp hörande stället dess nuvarande namn. Farmor, Vilhelmina Ström, avled hastigt sommaren 1933 av hjärnblödning (slaganfall). Efter Farmors bortgång var det med tiden sonen Gunnar som fick ta över, sedan den andre hemmavarande sonen Karl med hustrun Hulda och dottern Ingrid förvärvat en mindre lantgård i Borgunda. Gunnar anställde först drängar som gjorde rätten för torparrendet. Sven Dahl och Gunnar delade sedan på en anställd för Ivarstorp och Strömsholm under ett antal år. Innan torpen styckades av 1949, gick Gunnar själv ett antal år på Bredegården under 40-talet. Gunnars fru hette Dagmar och fyra barn växte upp i familjen; Sven-Gösta, Gunnel, Rune och Rolf. Sven-Gösta var ej Gunnars barn men adopterades. Gunnar gick tyvärr bort redan vid 57 års ålder, sommaren 1961. Något år därefter gick Strömsholm ur släkten, precis som Änglasjön redan tidigare gjort. Dagmar och familjen bosatte sig i Falköping, där Dagmar avled 1992.

Lindkvisttorp

Här bodde Erik Olsson och hustrun Vendla med deras söner Anton och Bengt. Erik Olsson hette till vardags Olle rätt och slätt och hade släktingar i Vaboden om jag minns rätt. Vendla var dotter till August Abrahamsson i Hällatorp. Anton och Bengt var alltså kusiner till barnen Krantz i Hällatorp och döttrarna Johansson i Kilstorp. Anton var ett par år äldre än Gösta och jag, medan Bengt var ett par år yngre. Därför lekte vi ofta tillsammans och de var mycket hemma på Änglasjön. Omkring 1940 flyttade familjen till en gård i Bolum, där Anton och Bengt fick en lillebror. Bengt lär vara bosatt i Afzegården, Broddetorp.

Alldeles knut vid knut med torpstugan till Lindkvisttorp låg en grå stuga med vasstak. Här bodde Johan och Ida Svensson, där de fått slå sig ner sedan Johan flyttat från Bjurum som pensionerad statare. De fick bränsle från herrgården, och jag var med några gånger då veden skulle klyvas och plockas in i vedboden. Så fort sågen eller yxan tystnade för en paus, tittade Johan ut genom dörren (han ville nog se så vi inte gick hem för tidigt). Men vi bjöds in på kaffe i stugan. Johan och Ida drack på fat och bröt bitar med tång ur en sockertopp. Ida var ibland hemma och hjälpte Mor på Änglasjön med tvätt, slakt och annat.

Syskonen Gustav och Agda Karlsson flyttade från Bäckgården till Lindkvisttorp omkring 1940, när familjen Olsson flyttade till Bolum. Åtminstone tidvis bodde också ett tredje syskon Helmer i torpet, liksom ibland även Agdas son Karl-Erik (Lille-Karl kallad att skilja från hans morfar Karl Andersson som var Store-Karl i Fyrbygget). Gustav, som gjorde dagsverken för torpet på Bredegården, var en man med glimten i ögat. Systemen Agda lärde sig aldrig att åka cykel. Nästan dagligen kom hon hem till Änglasjön för att fråga Mor om vi skulle till affären under dagen. Och nästan varje gång ville Agda ha bud efter jäst till brödbaket. Vid något tillfälle hände det att jag köpte hem ½ kg jäst och lade i vår potatiskällare, så behövde jag inte åka till affären varje gång som Agda behövde jäst. Sven Dahl var mycket road av att jag på eget bevåg lagrade jäst för ett sådant ändamål – tänk om jästen blev för gammal innan den var slut. 1957 eller 58 när jag hade köpt en PV fick Agda bila med mig till Västerås, där sonen Karl-Erik då bodde med sin familj. Hon stannade i två veckor innan jag skjutsade hem henne igen. Det var troligen hennes längsta resa någonsin.

Rosatorp

Hugo Johansson var bror till Gustav i Kilstorp och antagligen uppvuxen i Sjöhagen strax norr om Bredegården i kanten av Hornborgasjön. Hustrun hette Gerda och i familjen föddes tre barn, Hjördis, Folke och Karl. Innan Folke var gammal nog att göra rätten för torpet, var Henry Lilja anställd en tid som dräng. Han var också dräng på Änglasjön och förmodligen bodde han en månad i taget på vartdera stället. Henry gifte sig senare med Hjördis. Folke och

Åke högg i skogen en del vintrar på Bredegården och detsamma gjorde Karl och jag något år under kriget. Folke var intresserad av motorer och teknik och han blev arbetsledare vid torvupptagningen (Trestena) där han arbetade ganska många år. Han åkte på sin BSA-motorcykel mellan Rosatorp och mossen så punktligt att man kunde ställa klockan efter det välkända motorljudet. 1950 gifte sig Folke med sin Hilda och övertog det friköpta torpet, där Folke avled 1988 men Hilda bor kvar än idag. Hugo, Gerda och Karl flyttade till Brobacken. Gerda gick bort före 50-talets slut och före Hugo, som fick leva något år in på 60-talet. Karl var mejeriarbetare i Falköping i många år. Han avled 1998 vid 74 års ålder. Hans fru Astrid gick bort minst 10 år tidigare.

Stridatorpet

Frans Vilhelm Nord hette bara Nord kort och gott och Amanda kallades bara Manda i dagligt tal. Nord var Russelian (Jehovas vittne) och var bibelsprängd som det hette. Han påstods ha läst bibeln åtskilliga gånger från pärm till pärm. Nord var biodlare och hade rätt så många kupor i trädgården. Torpet låg alldeles invid vägen till Bredegården, och nästan alla Hångerbor som dagsverkade där passerade Stridatorpet morgon, middag och kväll.

Backstugorna

Maria Larm bodde i en stuga ett par hundra meter från Lund – en vacker plats med hage runt omkring och blommor i rabatterna. Några av min barndoms somrar var skalden ”Jönn” (John Liedholm) sommargäst hos ”Larmesa”, som hon hette på bygdemål. På auktionen efter hennes död ropade Mor in en vacker bordslampa med porslinsfot, vackert mönstrad i grönt och röda blommor. Den stod alltid i det fina rummet och var bar tänd vid högtidliga tillfällen. Alf och Gunvor lät göra om den till en el-lampa, vilket jag nog tycker var synd.

Kristins stuga låg på Änglasjöns mark innan torpen friköptes 1949. Här bodde Kristina Svensson med dottern Mina.

I en liten grå stuga med halmtak (vasstak?) i närheten av Ivarstorp bodde Albin Johansson. Han var bror till Hugo (Rosatorp) och Gustav (Kilstorp). Albin var ogift och fick för det mesta heta Albin i Sjöheden (där han vuxit upp). Han var på äldre dar svårt drabbad av reumatism och gick krokig och böjd över sin käpp. Han avled 1941 och när hans ringa efterlämnade tillhörigheter auktionerades ut, ropade jag in boklådan för 50 öre.

(Björkelund)

Gustav och Hilda Johansson bodde alldeles vid sockengränsen – dock på ”fel” sida. De bör nämnas ändå, eftersom de gjorde stora insatser för verksamheten i Hångers missionshus. Gustav var vaktmästare och Hilda söndagsskollärare. Vi bröder från Änglasjön gick alla i söndagsskolan. Det var ett beundransvärt ideellt arbete som Gustav och Hilda utförde. Deras inkomster var inte stora – kanske hade de någon ko och en liten pension. Predikanterna fick ofta logi i Björkelund. Julfesterna i söndagsskolan gladdade barnen mer än något annat på den tiden. Alla fick en påse som inte fick öppnas förrän vid hemkomsten. I den fanns en apelsin, julgranskarameller, konfekt, russin, fikon o d. Barnen fick också en jultidning – alltsammans ordnat och fördelat av Gustav och Hilda i Björkelund. Gustav hade en tid haft arbete i Stockholm men skadat ett öga, som fick ersättas med ett i porslin. Hilda hade varit anställd på Stora Bjurum som kokerska och hon anlätades vid tillfällen i bygden när större sällskap skulle förplägas etc. Sonen Paul, som bodde hemma största delen av sitt liv, tillägnade sig uppenbarligen en stor del av sin mors skicklighet i matlagning.

Om den religiösa verksamheten i Hångers missionshus finns säkert mycket att berätta. Många av kvinnorna var medlemmar medan männen oftast bara var med på barnens julfester. Ungdomarna besökte dock ofta mötena (i brist på bygdegård, sockenstuga e dyl) för att efteråt träffas och umgås i friare former. Ingen av mina föräldrar var med i församlingen. Ändå är Mors religiösa sökande och Fars omutliga rättsbegrepp det som jag minns starkast. ”Kom ihåg att göra rätt för er, vad ni än gör”, förmanade Far oss mer än en gång. Våren 1990 var missionshusets 65-åriga saga all. Fastigheten hade förvärvats av samme guldsmed som tidigare köpt Änglasjön och Strömsholm, och han ombesörjde att kapellet fick göra sorti som övningsobjekt för brandkåren.

Uppväxt och vägval

År 1941 var jag några vårmånader utlånad till Sven Dahl, som då var inkallad, och Elsa Bjerke på Ivarstorp. Jag var 17 år fyllda och Svens sambo ville ha någon av tvillingarna på Änglasjön till hjälp, kanske också för att slippa bo ensam på nätterna. Lotten föll på mig. En av de första dagarna fick jag tandverk och måste till tandläkare och dra ut en kindtand. Blödningen upphörde inte förrän långt fram på kvällen, och både Mor och Elsa satt hos mig vid sängkanten under tiden. Det var inte mycket till dräng hon hade fått, Elsa. Men det var nyttigt för mig att komma hemifrån även om det inte var längre bort än till den närmsta grannen. Och det bästa av allt var att jag fick lära mig att handmjölka på den ko som var snällast och mest lättmjölkad. Från juni 1941 och t o m november var jag sedan dräng i Svenstorp, Holmestad (hos Birger Gustavsson), men också där skötte mor och dotter mjölkningen. Fastän jag inte behövde mjölka mer än en ko under några månader den våren 1941, blev den nyvunna färdigheten till stor nytta och hjälp för mig när Mor hastigt gick bort följande år. Då var jag den som genast fick rycka in och överta mjölkningen. De allra första dagarna efter Mors bortgång fick jag kanske hjälp av någon faster eller granne, men sedan var jag i stort sett lika fast vid mjölkningen som Mor i två år framåt t o m november 1944 då jag ryckte in till rekryttjänstgöring 360 dagar i Karlsborg. Då fick Gösta komma hem och ta över mjölkningen. Han hade som dräng i Svenstorp från 1942 (ej samma gård som ovan) lärt sig mjölka både med och utan maskin. Parallellt med mjölkningen hemmavid började jag i november 1942 att gå på Bredegården som det hette, det vill säga göra 3 dagsverken i veckan i stället för kontant betalning för torparrendet. För övriga dagar fick jag ersättning på avlöningskontoret. Eventuella helgdagar i en vecka drabbade naturligtvis inte godsägaren utan bara drängen. Jag var 18 år gammal och då ansågs man vara vuxen och i stånd att göra ett fullgott dagsverke. Jag kan inte minnas att jag någon gång behandlades på annat sätt än de övriga vuxna dagsverkarna, inte ens om det gällde att bära spannmålssäckar a´ 90-100 kg. Åke hade gjort rätten för torpet före mig, men han låg mest inkallad vid den här tiden.

Efter rekryten i Karlsborg var jag i november 1945 tillbaka på Bredegården och fortsatte där i ett års tid, för att sedan börja vinterkursen på Skara lantmannaskola i Uddetorp. Därmed började jag mera på allvar att ägna mig åt utbildning, och var fortsättningsvis inte under någon längre period bosatt på Änglasjön. Jag var väl förberedd för lantmannaskolan efter att från 1941 ha läst ett flertal Hermodskurser på distans. Under ferierna var det alltid lika roligt och värdefullt att få komma hem och hjälpa till med ett och annat under bråda tider. Lillebror Alf växte upp till en reslig och stark yngling och blev en värdefull hjälp åt Far och Gösta. Efter vinterkursen (6 månader) på Uddetorp gick jag även fortsättningskursen (4 månader) som även innefattade kontrollassistentutbildning. Kursen slutade vid augusti månads utgång 1947 och den sista veckan i oktober började jag vid Skaraborgs läns folkhögskola i Axvall (2:a årskursen). Därefter började jag, den 2 maj 1948, den förberedande kursen på specialgymnasiet Hvilan och den 16 juni 1950 erhöll jag den vita studentmössan efter något

mer än två års intensiva gymnasiestudier. I Åkarp hyrde jag ett rum hos ett äldre par (Jensen) invid Lillgården utmed Lundavägen. Att jag inte fortsatte på Lantbrukshögskolan berodde på att jag inte hade tillräckligt starkt intresse för dessa studier och att jag inte vågade sätta mig i skuld. Det är möjligt att det var ett felaktigt beslut, men jag har inte så särskilt många gånger ångrat att jag ”hoppade av hästen” när jag sett den oerhörda förvandling som modernäringen har genomgått under de senaste 50 åren.

När Strömsholm gick ur släkten i början på 1960-talet, hade Far redan gått ur tiden. Tyvärr fick Änglasjön ny ägare två år före Fars bortgång. Vi kan bara ana hur det kändes i Fars sinne, själ och hjärta att behöva se Änglasjön, och därmed så mycket av sitt livsverk, gå ur släkten.

Epilog

Nu vandrar bara vinden
på stigarna i hagen,
där barfota jag sprang
bland sipporna och gräsen,
där pingstens björk slog ut
och gökens rop gav ekon.

Nu vandrar bara vinden
på stigen ner till bäcken,
där vårlöken stod sval
under vildapelns grenar,
där rönnens klasar glödde
när sommaren tog avsked.

Nu vandrar bara vinden
på stigarna i hagen,
där avlägsna barndomsår
dröjt kvar bland smultronblom,
bland käringtand och kattfot
och fåglars ljusa kvitter.

ESKIL STRÖM

Dikten införd i Falköpings tidning Allhelgonadagen 1983.